То будуть старі, бідні вдови, або їх внуки, або старі діди, що коло своїх дітей туляться і чують щодня, який вони тягар у хаті, або то будуть молоді жінки з малими дітьми, що їх чоловіки покинули і десь у великім місті за них забули. Вони будуть іти чередою в поле, минатимуть хрести, що тепер їх ніяка зелень не закриває, лишатимуть за собою блискучі, гладкі, сталеві дороги і будуть розходитися по сивих монотонних стернях, діти будуть шукати колосся, а старі тамтогорічних ковіньок. [ ]

І дід Михайло буде іти зі своїми внуками, з двома хлопчиками і з Оксаною, найстаршою між ними. Хлопці будуть, як лошачки, то перебігати діда, то лишатися далеко позаду, а Оксана буде йти все разом. Дід буде нести дрант-ливу чорну верітку [ ] на плечах і буде покашлювати. Оксана буде мати в руці хліб для хлопців і для себе. То буде саме полудне, а дід буде все казати Оксані:

— Це сонце, синку, вже з морозом.

Будуть вони іти, іти і зіпруться на одній ниві. Дід стане біля межі, Оксана піде серединою ниви, а хлопці почнуть шукати дуч [ ] по полю, криничок ясних і батіжків та ножиків, загублених пастухами.

Оксана здійматиме кожний колосок, що надибле, і буде всі складати в ліву руку, а як жмут згрубіє, то вона його буде складати понад ярок, аби потім легко найти. Вишукувати буде долини, рови, бо там найбільше колосся. Сто разів на минуту буде схилятися і буде виглядати, як найпиль-ніша робітниця. Згодом зачнуть їй поперед очі бігати або сині плями, або одна половина ниви буде така, як має бути, а друга половина буде вся зелена. Вона пристане, затулить долонею очі і буде хвилинку стояти, потім нагло візьме з-перед очей руки, і вся полуда пропаде. Або вона заспіває співанку, заспіває її собі лишень потихеньку з великим стидом і з ясною радістю, що вона вже може співати. Класти буде ноту до ноти і слово до слова з дрижачою непевністю, як мала дитина, що

вчиться перший раз ходити і кладе білі ноги з радістю по землі. А що колос підійме, то співанку свою урве і наново її зачне з новим дрижанням тоненького голосу; як ото павутиння, що трясеться по стернях. А як прийде до краю, то сяде собі на пільній доріжці і підіпре голову таким дуже маленьким кулачком, як головка будяка, що буде над нею шуміти тихеньке пророцтво її цілого життя...

Зате дід не буде співати, але зігнеться дугою і почне кашляти.

— І не знати, що там не дає дихнути, аби розрізав груди та аби ту запеклу кров відти викинув, то, може би, ще пожив трохи...

І буде далі витягати ковіньки, і буде кашляти, і сідати. А попри роботу будуть налітати на нього думки і за осінь, і за зиму, і за весну. Десь в голові зароїться таке, що він забуде за ковіньки і за кашель...

— Як є чим пропалити взимі, то менше їсти хочеться. Рано собі встань, відмети сніг від порога, набери в шіпці [ ] ковіньок, насип під піч, та й зараз у хаті веселіше. Катерина зварить кулешу, діти повстають, та й вже є для них гаряча ложка борщу, та й тепла піч, та й тобі, діду, межи ними тепло. А як не мож ліпше, то й так добре. Ковінька, як суха, то вона дуже добра...

І він буде випорпувати далі з охотою і з більшою силою. Але гадка гадку буде здоганяти, і він їх не віджене.

— Коби не вмер ще дотоди, доки хлопці підростуть, то мала би щастя, бо я би тото усе межи люди розтрутив, аби робило само на себе, а дурна жінка — що вона знає? — лише плакати! Я би то справив на дорогу ліпше від неї...

Тепер він закличе хлопців. Вони прибіжать до нього з видовбаним гарбузом.

— Мой-ня, а ви чому Оксані не помагаєте, а їсти хочете? Ідіть трошки коло неї грайтеся, бо їй скучно.

Хлопці підуть до Оксани, а дід буде далі сотати свої думки.

— Хлопці здорові, рослі, аби лиш дочекатися! Менший — то штудерний [ ] такий, як старий. Узимі то допоминається чобіт, бо каже, що на печі йому недобре. Кілько сміху є з нього, що якби вмер, то й ми б осиротіли...

Він буде глядіти на сонце, чи низько спустилося, і на ковіньки, чи досить їх назбирав. Потім закличе Оксану, аби йшла помагати йому зносити ковіньки і оббивати їх від глини. Вони знесуть їх в одну купу і зачнуть оббивати бучками. Стовп куряви підійметься над ними, дід буде кашляти. Оксана буде прижмурювати очі, а хлопці будуть їсти хліб. В цей час буде сонце над заходом. З довколишніх сіл припливуть на ниву звуки дзвонів і будуть стелитися разом із росою по стернях, по дорогах заблеють вівці і загукають пастухи, по полю будуть орачі викидати плуги з борозен і збиратися додому. По долинах здійметься сива мряка, ворони будуть летіти до садів у село, і пси будуть тікати додому, бо вже не будуть могти ловити перепелицю по полю.

Дід Михайло буде хреститися і збивати пил із сорочки і дуже кашляти. Потім напакує повну верітку ковіньок, внуки йому поможуть її завдати на плечі і зійдуть на дорогу. Оксана буде нести свої сніпки колосся, а хлопці ховатимуть ті ковіньки, що впали з верітки, у пазуху. Заки дійдуть додому, то пазухи міцно їм повіддуваються, а черева їх стануть чорнісінькі від пилу.

В селі вони всі зустрінуться: і бідні вдови, і їх внуки, і діди, і молоді жінки, що їх чоловіки покинули,— всі з ковіньками і зі сніпками колосся. Вони вістують, що осінь приходить.

— Ковіньки — тут: сухе бадилля.

— Дрантлива верітка — дране ряденце.

— Дуча — яма.

— Шопа, шіпка — сарай, повітка.

— Штудерний — хитрий, кмітливий.